

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ ТА СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Наталія ЧЕРТКОВА,

*завідувач науково-методичної лабораторії суспільствознавчих дисциплін
комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»;*

Інна ВІДБОРЕНКО,

*методист науково-методичної лабораторії суспільствознавчих дисциплін
комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»*

Трансформаційні процеси в сучасній Україні зумовлюють переосмислення та оновлення шкільної історичної освіти. Сьогодні світ переживає найбільшу кризу в Європі від 1945 року. 24 лютого 2022 року збройні сили Російської Федерації розпочали масове і жорстоке вторгнення в Україну. Російська військова агресія проти України – це зазіхання на суверенітет, демократію, волю народу України та його право на існування української нації. Історики стикаються з гострою потребою реагувати на таке руйнування історії. Нинішня війна вимагає переосмислення основних поглядів на сучасну європейську історію, особливо на її ХХ століття, на імперії та національні держави, режими й ідеології, пам'ять про Другу світову війну та масові злочини [1].

Метою навчання історії в загальноосвітній школі у Державному стандарті проголошено формування в учнів ідентичності та почуття власної гідності у результаті осмислення соціального та морального досвіду минулих поколінь, розуміння історії і культури України в контексті історичного процесу.

Історичний компонент забезпечує:

- розвиток інтересу учнів до історії як сфери знань і навчального предмета, власних освітніх запитів учнів і вміння їх задовольняти;
- отримання та засвоєння системних знань про головні події, явища та тенденції в історії України та світу;
- ознайомлення учнів з духовними і культурними надбаннями та цінностями, історико-культурними традиціями українського народу і цивілізації в цілому;
- визначення, відбір і використання у процесі пошуку інформації про минуле різних видів історичних джерел, у тому числі текстових, візуальних та усних, артефактів, об'єктів навколишнього історичного середовища (музеїв, архівів, пам'яток культури та архітектури), а також інформаційно комп'ютерних технологій;
- вміння представляти обґрунтовані та структуровані знання з історії, власне розуміння історії з використанням відповідного понятійного апарату та виважено розглядати контраверсійні і суперечливі теми.

Міністерство освіти і науки України, Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти», КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» провели підготовку педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти до реалізації державного стандарту базової середньої освіти у 5 класах та розпочали підготовку до 6 класів. Наталія ЧЕРТКОВА, завідувач науково-методичної лабораторії суспільствознавчих дисциплін комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», є регіональним координатором з громадянської та історичної освіти в Кіровоградській області.

Для підвищення професійного рівня вчителів історії, основ правознавства та громадянської освіти мають можливість пройти **дистанційні семінари-практикуми** на базі КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» <http://dk.koippo.kr.ua/>:

- семінари–практикуми: «Практичні заняття на уроках історії та суспільствознавчих дисциплін», «Технологія розвитку критичного мислення на уроках історії» (тьютор Наталія ЧЕРТКОВА); «Формування інформаційної компетентності на уроках історії», «Технологія проєктного навчання на уроках історії, правознавства та громадянської освіти», «Методика викладання історії та суспільствознавчих дисциплін з використанням мультимедійних технологій» (тьютор Інна ВІДБОРЕНКО).

На базі КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» вчителі історії та суспільствознавчих дисциплін можуть взяти участь в **семінарах й тренінгах**, які проходять в очній формі:

- Формування правової та громадянської компетентностей учнів у процесі викладання суспільствознавчих дисциплін: сучасні виклики (автори-розробники – Наталія ЧЕРТКОВА та Інна ВІДБОРЕНКО);

- Актуальні аспекти підвищення рівня педагогічної майстерності в підготовці учнів до ЗНО з історії України (автори-розробники – Наталія ЧЕРТКОВА та Інна ВІДБОРЕНКО);

- Особливості викладання актуальних проблем історії ХІХ-ХХІ століть у закладах загальної середньої освіти (автори-розробники – Наталія ЧЕРТКОВА та Інна ВІДБОРЕНКО);

- Розвиток творчого потенціалу педагога шляхом упровадження інноваційних освітніх технологій на уроках історії та суспільствознавчих дисциплін (креативні педагогічні майстерки переможців обласних етапів всеукраїнського конкурсу «Учитель року» у номінаціях «Історія», «Правознавство») (автор-розробник – Наталія ЧЕРТКОВА).

Вчителі історії та суспільствознавчих дисциплін Кіровоградщини протягом навчального року працювали над реалізацією змісту та завдань програм з історії України, всесвітньої історії, правознавства, громадянської освіти та Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

На обласних практичних семінарах з проблеми «**Актуальні аспекти підвищення рівня педагогічної майстерності вчителя у підготовці учнів до зовнішнього незалежного оцінювання з історії України**» були представлені

творчі здобутки та методичні розробки учителів історії Кіровоградської області, учні яких отримують високі бали за результатами виконаних завдань зовнішнього незалежного оцінювання з історії України.

В рамках співпраці з факультетом історії та права Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка для вчителів історії було організовано семінар **«Особливості викладання актуальних проблем історії XIX-XXI століть у закладах загальної середньої освіти»**.

Для педагогів області лекційні заняття провели:

- Сергій КОЛІСНІЧЕНКО, учитель історії комунального закладу «Ліцей «Науковий» міської ради міста Кропивницького», «Конструювання образу ворога» як передумова геноциду українського народу в кінці 20-х на початку 30-х років».

- Інна ВІВСЯНА, доцент кафедри історії України та всесвітньої історії ЦДПУ імені Володимира Винниченка, кандидат історичних наук, «Контроверсійні теми в історії України»;

- Олександр КОВАЛЬКОВ, доцент кафедри історії України та всесвітньої історії ЦДПУ імені Володимира Винниченка, кандидат історичних наук, «Проблема «заходоцентризму» при викладанні історії Азії та Африки в середній школі»;

- Людмила ПОНОМАРЕНКО, доцент кафедри історії України та всесвітньої історії ЦДПУ імені Володимира Винниченка, кандидат історичних наук, «Всесвітня історія: нові підходи до історіописання»;

- Олександр ЧОРНИЙ, доцент кафедри історії України та всесвітньої історії ЦДПУ імені Володимира Винниченка, кандидат історичних наук, «Переломний 1943 рік»;

- Юрій МИТРОФАНЕНКО, старший викладач кафедри теорії та методики середньої освіти КЗ «КОІШПО імені Василя Сухомлинського», кандидат історичних наук, «Міжпредметні зв'язки під час викладання історії XIX-XXI століть».

Семінар став відкритим майданчиком для обговорення актуальних проблем вітчизняної та всесвітньої історії, їх викладання у школі. Подальша співпраця педагогів та науковців є важливим напрямком розвитку регіональної системи історичної освіти.

Науково-методичною лабораторією суспільствознавчих дисциплін КЗ «КОІШПО імені Василя Сухомлинського» (керівник – Наталія ЧЕРТКОВА) спільно з навчально-науковою лабораторією суспільствознавчої освіти факультету історії, бізнес освіти та права ЦДПУ ім. В. Винниченка (керівник – Лілія РЯБОВОЛ) було проведено онлайн семінар-практикум вчителів основ правознавства та громадянської освіти **«Формування правової та громадянської компетентностей учнів у процесі викладання суспільствознавчих дисциплін: сучасні виклики»**. Модераторами заходу були Наталія ЧЕРТКОВА, Інна ВІДБОРЕНКО та Лілія РЯБОВОЛ.

З вітальним словом до учасників семінару звернувся Євген СОБОЛЬ, ректор ЦДПУ ім. Володимира Винниченка, доктор юридичних наук, професор, який акцентував увагу на важливості формування правової та громадянської компетентності учнів.

Під час семінару-практикуму доповідачі розкрили такі питання: Тетяна РЕМЕХ, завідувач відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук – «Навчання учнів основ правознавства та громадянської освіти: реалії та перспективи»; Тетяна МІЛОВА, в.о. завідувача кафедри права та правоохоронної діяльності факультету історії, бізнес-освіти та права ЦДПУ ім. Володимира Винниченка, кандидат юридичних наук, доцент – «Основні новели українського законодавства»; Наталія ПАСІЧНИК, професор кафедри прикладної математики, статистики та економіки факультету математики, природничих наук та технологій ЦДПУ ім. Володимира Винниченка, доктор історичних наук, професор – «Взаємодія громадян і держави в досягненні суспільного добробуту»; Юрій МИТРОФАНЕНКО, старший викладач кафедри теорії і методики середньої освіти, кандидат історичних наук – «Правовійна в ХХ – ХХІ ст.: витоки та ознаки»; Валентина ГРІНЧЕНКО, спеціаліст відділу зв'язків з громадськістю управління патрульної поліції у Кіровоградській області – «Шкільний офіцер поліції».

Науково-методична лабораторія суспільствознавчих дисциплін співпрацює з міжнародними організаціями та проводить спільні семінари та вебінари на базі комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського» для педагогів області. Протягом року організовуємо вебінари «Нові підручники і нові можливості дистанційної освіти. Актуальні проблеми викладання історії Другої світової війни та Голокосту», які проводяться спільно з співробітниками Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума».

Український освітянський видавничий центр «Оріон» спільно з Українським інститутом вивчення Голокосту «Ткума» проводять вебінари для вчителів «Воєнна історія у шкільному курсі» <https://youtu.be/TIhWNKTswtI>; «Міжнародний день пам'яті жертв Голокосту» https://youtu.be/duyfTXp_IAk; «П'ятий клас і НУШ для вас: історія і громадянська освіта –гармонія класики та інновацій» <https://youtu.be/SvrruhD44gc>.

Щороку школярі Кіровоградщини долучаються до участі у конкурсі учнівської творчості на тему: «Історія формування державних символів України, їх значення і використання в Україні у різні історичні періоди». Цьогоріч на розгляд журі III етапу конкурсу було подано 22 творчі роботи учнів. Переможцями стали учні ТВЕРДОСТУП Людмили Василівни, ГУРОЇ Ірини Сергіївни (Кетрисанівська сільська громада), ФІЛПОВОЇ Світлани Миколаївни (Знам'янська міська громада), СІМЕОНОВОЇ Валентини Миколаївни (Кропивницька міська громада), УГРИНЧУК Інни Федорівни (Онуфріївська селищна громада).

Слід відмітити високий рівень робіт, які надіслали учасники **XXI Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості, що проходить під**

гаслом «Об'єднаймося ж, брати мої!» у номінації «Історія України і державотворення». Усього на конкурс було подано 24 творчі роботи учнів. Переможцями стали учні КУЗЬМОВИЧА Миколи Юрійовича (Піщаноблідська сільська громада), НАЗРУК Анни Сергіївни (Первозванівська сільська громада), ГОРОБЦЯ Дениса Олександровича (комунальний заклад «Центральноукраїнський науковий ліцей-інтернат Кіровоградської обласної ради»), НЕДОБОР Олександри Іванівни (Онуфрїївська селищна громада), БИРЗУЛ Оксани Василівни (Новомиргородська міська громада).

У VI Міжнародному міждисциплінарному конкурсі наукових і мистецьких робіт імені Володимира Маняка та Лідії Коваленко перемогу отримали:

- Номінація «Кращі дослідницькі та мистецькі роботи учнів закладів загальної середньої освіти», підномінація «Кращі роботи учнів 5–8 класів».

Диплом 3 ступеня, винагорода 2 тис. грн на подальше поглиблення й поширення результатів наукової і творчої діяльності в царині вивчення проблематики Голодомору:

Катерина КОШЕЛЬНЮК, учениця 8-го класу. Науково-дослідна робота «Пошуки порятунку в роки Голодомору 1932–1933 рр. у спогадах жителів Добровеличківщини» (Добровеличківський ліцей «Інтелект», Кіровоградська обл., Добровеличківський р-н, смт. Добровеличківка).

Диплом з відзнакою, винагорода 1 тис. грн на подальше поглиблення й поширення результатів наукової і творчої діяльності в царині вивчення проблематики Голодомору:

Ангеліна СТЕПАНЕНКО, учениця 8-го класу. Науково-дослідна робота «Антропологічна перспектива аналізу свідків Голодомору у Кіровоградській області». (Лісівська філія КЗ «Михайлівське НВО», Кіровоградська обл., Олександрівський р-н, с.мт Лісове).

- Номінація «Кращі наукові і творчі роботи студентів, аспірантів, молодих науковців».

Спеціальна відзнака «За найкраще втілення міждисциплінарних підходів при викладанні історії Голодомору 1932–1933 рр. – геноциду Українського народу», винагорода 2,5 тис. грн на подальше поглиблення й поширення результатів наукової і творчої діяльності в царині вивчення проблематики Голодомору:

Сергій КОЛІСНИЧЕНКО, методист НМЛ виховної роботи, вчитель історії та правознавства; Олександра БИКОВА, аспірантка, викладачка. Програма онлайну-курсу для учнів і студентів «Голодомор 1932–1933 років на Кіровоградщині». (КЗ «КОІШПО імені В. Сухомлинського», Льотна академія Національного авіаційного університету, Кіровоградська обл., м. Кропивницький).

Метою конкурсу є активізація наукової, творчої діяльності школярів і молоді у прагненнях розвивати свої знання в царині голодоморних та геноцидних студій, збереження пам'яті про голод-геноцид 1932–1933 рр. та формування на цій основі поваги до прав людини і гуманістичних цінностей.

Організаторами конкурсу стали: Міністерство освіти і науки України, Інститут історії України НАН України, Український науково-дослідний та освітній центр вивчення Голодомору (HREC in Ukraine), науково-освітній консорціум з вивчення голодомору (HREC) при Канадському інституті українських студій Альбертського університету.

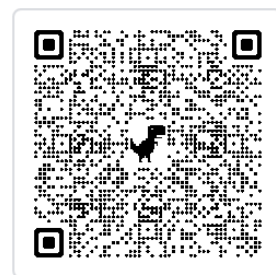
Вчителі Кіровоградщини долучилися до всеукраїнського проекту з медіаграмотності **«Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність»**. Організатором є Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів IREX in Ukraine. Підтримують U.S. Embassy Kyiv Ukraine та British Embassy Kyiv, Міністерство освіти і науки України та Академія Української Преси.

Вчителі – учасники проекту, які викладають історію у 8-10 класах, отримали змогу пройти безкоштовне навчання з інфомедійної грамотності та методик її викладання на уроках суспільствознавчих дисциплін, а також отримали електронні навчально-методичні матеріали з предмета – конспекти уроків, презентації та роздатковий матеріал, – розроблені за методикою IREX. Завдяки участі у програмі вчителі зможуть допомогти учням критично сприймати інформацію, усвідомлювати цінність високоякісної інформації в контексті шкільної суспільствознавчої освіти.

Академія української преси разом з Головним управлінням загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України оголосили Всеукраїнський конкурс на кращу вправу з інтеграції медіаграмотності для учнів 7-8 класів у 2022/23 навчальному році. У цьому конкурсі на кращу вправу з інтеграції медіаграмотності для учнів 7-8 класів вправа «Інформаційний детектив» для використання на уроці історії, автором якої є КОЛІСНІЧЕНКО Сергій Володимирович, вчитель історії комунального закладу «Ліцей «Науковий» міської ради міста Кропивницького», нагороджена спеціальним дипломом за креативний підхід до інтеграції та викладання медіаосвіти <https://cutt.ly/ZJtrdxm>.

Чеська громадська організація Асоціація з міжнародних питань у співпраці з Українським інститутом національної пам'яті та Українською асоціацією усної історії у 2022 року не проводять конкурс шкільних проєктів для вчителів історії та суспільних дисциплін «Повсякденне життя в СРСР у період 1980 – 1991 роках». Реагуючи на сьогоденну ситуацію, вони планують реалізувати вступні семінари на тему усної історії для широкого загалу. Перший цикл семінарів відбудеться в першій половині червня 2022 року www.usnaistoriya.info.

Міжнародний учнівський конкурс юних істориків «Лелека» проводиться з метою популяризації історичних знань серед учнівської молоді для пізнання власної історії в контексті загальноосвітньої; активізації та актуалізації вивчення історії у навчальних закладах; підвищення рівня знань з історії; розвитку дослідницьких здібностей учнів; патріотичного виховання школярів та формування у них історичної пам'яті; популяризації ідей конкурсу серед учнівської молоді в інших державах.

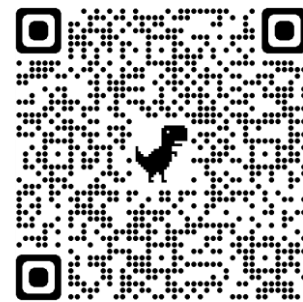
Учні 5-11 класів закладів загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти Кіровоградської області у Міжнародному учнівському конкурсі юних істориків «Лелека – 2022» представлені таким чином (подали заявки на участь):

Кіровоградська область	Черткова Наталія Сергіївна Відіборенко Інна Володимирівна			КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського»			м. Кропивницький nata_klio@ukr.net innavidiborenko@gmail.com			
	Класи →	5 клас	6 клас	7 клас	8 клас	9 клас	10 клас	11 клас	пільговики**	Всього учнів
Кіл-сть завдань →										
Райони (міста, школи, ПТНЗ)										
Попельнастівська сільська громада	6	7	4	11	4	0	0			32
Червонокам'янське ЗЗСО І-ІІІ ст - ПЦ	3	4	3	10	-	-	-			20
Щасливська філія І-ІІ ступенів Червонокам'янського ЗЗСО І-ІІ ступенів- ПЦ	3	3	1	1	4	-	-			12
Рівнянська сільська громада Комишуватський ліцей	3	5	1	3						12
Кропивницька міська рада	26	34	23	24	8	5	14			134
комунальний заклад «НВО» ЗНЗ І-ІІІ ступенів №16-«Лідер»	4	7	9	4	0	0	0			24
Гімназія «Ерудит»	13	1	-	-	4	-	-			18
комунальний заклад „Преображенська гімназія Кропивницької міської ради	7	8	10	3	0	0	10			38
КЗ «Ліцей «Науковий»	2	18	4	17	4	5	4			54
Голованівська міська громада	3	13	6	4	3	11	0			40
Голованівський ліцей ім. Т.Г. Шевченка Голованівської селищної ради		8	4	4	3	1	0			20
Шепилівська філія Голованівського ліцею ім. Т.Г.Шевченка Голованівської селищної ради	3	5	2				0			10
Голованівське ПТУ №38						10	0			10
ВСЬОГО	38	59	34	42	15	16	14			218

IV етап Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів, турнір юних істориків, що мали відбутись у 2021/2022 навчальному році, не проводилися через введення воєнного стану в Україні у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України.

Підсумки III (обласного) етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад і конкурсів з історії та правознавства у 2022 році можна переглянути у короткому звіті за покликанням:

<https://view.genial.ly/626246e9f3400900184faa65/presentation-pidsumki-olimpiad-ta-konkursiv-2022>.

Учителі основ правознавства у 2021/2022 н. р. мали можливість долучитися до інтелектуальних змагань, удосконалити педагогічну майстерність, підвищити фаховий рівень шляхом участі у всеукраїнському конкурсі «Учитель року – 2022» (номінація «Основи правознавства»).

Відповідно до Положення про всеукраїнський конкурс «Учитель року» та Умов і порядку проведення всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2022» учасники змагалися в таких випробуваннях: «Майстер-клас», «Практична робота», «Тестування», «Методичний практикум», «Дистанційний урок».

22 вчителі основ правознавства Кіровоградської області подали заявки на участь у Конкурсі. У I турі відбіркового етапу першого (обласного) туру всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2022» взяли участь 16 учасників. У II турі відбіркового етапу залишилося 10 учасників.

До участі у фінальному етапі другого (обласного) туру члени фахового журі визначили 3 вчителів, які набрали більшу кількість балів, а саме:

ЧУЧАЄВ Олександр Володимирович, вчитель історії, директор, Благовіщенського навчально-виховного комплексу № 2 «Заклад загальної середньої освіти I-III ступенів – заклад дошкільної освіти «Дивоцвіт» Благовіщенської районної ради;

ГОЛОВКОВА Марина Юріївна, вчитель історії та правознавства, заступник директора з навчально-виховної роботи комунального закладу «Гайворонський ліцей №1» Гайворонської міської ради Кіровоградської області;

ОПАЛАТЕНКО Олександр Петрович, вчитель історії комунального закладу «Олександрівський ліцей №1» Олександрівської селищної ради Кропивницького району Кіровоградської області.

Фінальний етап першого (обласного) туру проходив на базі комунального закладу «Навчально-виховне об'єднання ліцей-школа-дошкільний навчальний заклад «Вікторія-П» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області», директор - ПАХОМОВА Світлана Вікторівна. Переможцем першого (обласного)

туру всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2022» в номінації «Основи правознавства» став ЧУЧАЄВ Олександр Володимирович. Детальніше за покликанням:

<https://view.genial.ly/62613f14e28ae1001665e585>.

Другий (всеукраїнський) тур конкурсу не проводився через введення воєнного стану в Україні у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України.

Державна служба якості освіти у співпраці з ініціативою «Система забезпечення якості освіти», що впроваджується в межах проекту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe), та командою підтримки реформ Міністерства освіти і науки України розробили поради щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Навчальний зміст **громадянської та історичної освітньої галузі** в умовах війни варто оптимізувати, щоб зменшити навантаження на учнів. Насамперед, ідеться про скорочення обсягу текстів для читання, оскільки дітям, які перебувають у стані тривалого стресу, важко довгий час утримувати увагу. З огляду на це, читання підручника доречно замінити усною розповіддю, переглядом відеоматеріалів, інтерактивними заняттями, роботою над творчими та мікродослідницькими проектами [5].

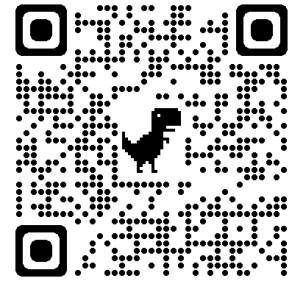
Добираючи навчальний матеріал, вчителю варто фокусуватися на сюжетах, що дадуть учням глибше розуміння історії боротьби українського народу за незалежність і своє майбутнє. Для прикладу подавати ті сюжети, на яких можна продемонструвати міць і незламність України, готовність протистояти ворогу навіть у найскладніші часи. Стануть у пригоді й теми та завдання, спрямовані на осмислення зв'язків між минулим і сучасним життям України, між світовими, державними та регіональними процесами.

На вчителів історії сьогодні, як ніколи, лягає відповідальність за розвиток в учнів критичного та системного мислення, медіаграмотності. З огляду на це варто запровадити п'ятихвилинки, під час яких розглядатиметься один із видів когнітивних викривлень, методів пропаганди чи маніпуляції, перевірятиметься на їх предмет якась новина. Добирати контент для таких вправ потрібно відповідно до віку та психоемоційного стану учнів, зважаючи на те, що певна інформація чи візуальні матеріали можуть налякати чи засмутити учнів.

Окремо слід приділити увагу розвитку громадянських компетентностей учнів. Під час уроків і розмов вчителів слід формувати свідому громадянську позицію дітей. Взаємодопомога, волонтерство, протидія ворожій пропаганді, підтримання власного емоційного ресурсу є важливими складовими успіху в боротьбі з російськими загарбниками.

Старшокласників доречно ознайомити з міжнародним гуманітарним правом. Наприклад, скористатися посібником «Вивчаючи міжнародне гуманітарне право в закладах освіти», що містить навчально-методичні матеріали для проведення уроків у 8–11-х класах https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2020/04/Prev_Posibnyk_MGB_A4-4.pdf.

Міжнародне гуманітарне право (МГП) – право війни, галузь міжнародного права, головна мета якої полягає в гуманізації ведення воєнних дій та полегшення страждань жертв війни. МГП застосовується в ситуаціях збройних конфліктів, як міжнародних, так і внутрішніх. МГП складається, з одного боку, з так званого Женевського права (права Женев), що включає норми щодо захисту жертв конфліктів, а з іншого – з Гаазького права (права Гааги), що включає правила, які відносяться до засобів і способів ведення бойових дій.

Основні завдання:

- Захист цивільних осіб та тих, хто припинив брати участь у збройних діях (поранених та позбавлених волі осіб).
- Регулювання засобів і методів ведення війни.

Джерела Міжнародного гуманітарного права:

Женевська конвенція (I) про поліпшення долі поранених та хворих в регулярних арміях.

Женевська конвенція (II) про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, потерпілих корабельну аварію, зі складу озброєних сил на морі.

Женевська конвенція (III) про поводження з військовополоненими.

Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни.

Додатковий протокол I, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів.

Додатковий протокол II, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру.

Додатковий протокол III про введення додаткової відмітної емблеми у вигляді Червоного Хреста і Червоного Півмісяця [3].

Трирічна епідеміологічна ситуація в Україні вносить зміни в систему освіти загалом і у вивчення історії в школі зокрема. В умовах періодичного припинення навчання в школах і переведення його на дистанційну основу постає завдання збереження і розширення потенціалу освітнього процесу. Проблема організації та проведення дистанційного навчання містить у собі виклики не лише повноцінної подачі матеріалу на заняттях, а й комплексного контролю вчителем та самоконтролю вивченого матеріалу учнями.

Важливо використовувати всі доступні інструменти особливо інтерактивного характеру для об'єктивної перевірки пройденого матеріалу і для збереження зацікавленості учнів у вивченні предмета [2].

Компанія EdPro.ua надає змогу вчителям, учням та їхнім батькам безоплатно користуватися програмним продуктом mozaBook, а також доданими до нього понад 220 підручниками.

Застосунок можна використовувати як онлайн, так і офлайн, попередньо завантаживши необхідний контент. Програмне забезпечення mozaBook надає можливість учителям проводити дистанційне навчання, а учням працювати вдома. Вміст системи Mozaik інтегрується з такими застосунками, як ZOOM, Google Classrooms тощо.

За потреби компанія проводить навчання з використання застосунку в закладах освіти. Відео з рекомендаціями розміщено у вільному доступі на YouTube-каналі компанії bit.ly/3s0Q1OL.

Вчителі, які створюють відеоуроки, можуть отримати консультацію від тренера освітніх проєктів компанії EdPro, Diamond mozaLearn ICT Expert – Дмитра Галька (тел. 0913009541).

Завантажити програму mozaBook можна за посиланням bit.ly/38zxGlb після логування користувача на сайті <https://ua.mozaweb.com/>.

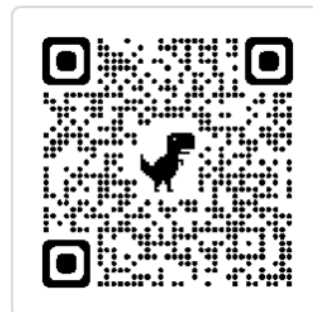
Міністерство освіти та науки України спільно з Українським інститутом розвитку освіти та Міністерством цифрової трансформації України з метою забезпечення рівного доступу до якісної шкільної освіти учнів 5-11 класів запустили платформу для дистанційного та змішаного навчання «Всеукраїнська школа онлайн». <https://lms.e-school.net.ua/>.

Учителі історії та суспільствознавчих дисциплін Кіровоградської області постійно підвищують свій фаховий рівень, беручи участь у Всеукраїнських та міжнародних проєктах та конкурсах.

ЧУЧАЄВ Олександр Володимирович, директор, вчитель історії Благовіщенського навчально-виховного комплексу №2 «Заклад загальної середньої освіти I-III ступенів – заклад дошкільної освіти «Дивоцвіт» Благовіщенської районної ради», учитель-методист, є головою громадської організації «Благовіщенський районний осередок Всеукраїнської Федерації військово-спортивних багатоборств», СК «СКІФ». У 2020-2021 н.р. Олександр Володимирович став фіналістом національного етапу Всесвітнього конкурсу Global Teacher Prize 2020, та фіналістом національного конкурсу «Teacher Innovation Cup-2020». Автор курсу всесвітньої історії для учнів 10 класу для Всеукраїнської Школи Онлайн та курсу для вчителів на платформі «На Урок» – «Інноваційні інструменти формування здоров'язбережувальної компетентності учнів».

КОЛІСНІЧЕНКО Сергій Володимирович, учитель історії комунального закладу «Ліцей» «Науковий» міської ради міста Кропивницького» увійшов у Топ-50 національного етапу Всесвітнього конкурсу Global Teacher Prize 2021. Він проводить вебінари для вчителів на платформі «На Урок»:

- Методика викладання травмуючих тем української історії (геноциди, воєнна історія) <https://www.youtube.com/watch?v=hvwj4xwErg8>;

- Едьютейнмент (навчання через розваги): секрети організації успішного уроку історії https://www.youtube.com/watch?v=5_xrCmXWLJg.

В рамках «Освітнянської сотні» провів вебінар «Маловідомі факти про відомих людей». Також Сергій Володимирович взяв участь у радіопередачі на UA: Суспільний: «Як говорити з дітьми про Голодомор» https://kr.suspilne.media/episode/52777?fbclid=IwAR0SFQTy6abwMTZW8Ir3CwyxOHp12XLBIVECrgPihCRIV_a8YDn92aH4IVU.

За підтримки World Bank освітня організація Навчай для України / Teach For Ukraine спільно з ініціативою «ЗНОВУ» організовує проєкт «Освітній суп».

Українським учням 5–10 класів пропонують безкоштовні заняття за шкільною програмою та академічний тьюторинг. Мета проєкту — допомогти учнівству надолужити втрати у знаннях. Сергій Володимирович у цьому проєкті викладає історію для учнів 6 та 7 класів.

Для вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін Кіровоградської області створено сайт «Викладання предметів освітньої галузі «Суспільствознавство» в 2022-2023 навчальному році. <https://innavidiborenko.wixsite.com/website-2>. Сайт створений для розміщення новин, методичних рекомендацій, пов'язаних з викладанням предметів освітньої галузі «Суспільствознавство» в закладах загальної середньої освіти відповідно до сучасних науково-методичних підходів.

Ресурси для навчання історії та підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з історії України

Prometheus. На ресурсі можна пройти курси: «Новітня історія України: від початку Другої світової війни до сучасності», «Вибрані питання європейської історії», «Історія України. Повний курс підготовки до ЗНО».

WiseCow. На ресурсі можна пройти курси: «Страх та ненависть у 1917–1921 роках», «1917 – рік, який змінив усе», «100 років української історії за 100 хвилин», «Історія Західної України».

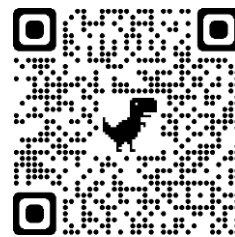
ЕдЕра. На ресурсі наявні курси: «Зародження української нації», «Історія України в історіях» (повний курс з історії України для підготовки до ЗНО).

Освіта.ua. На ресурсі наявні тести, що їх виконували абітурієнти під час зовнішнього незалежного оцінювання 2009–2019 років, та ті, що пропонувалися вступникам до вищих навчальних закладів України під час пробного зовнішнього незалежного оцінювання 2009–2019 років.

iLearn. На ресурсі можна пройти підготовку до ЗНО з основних предметів із репетиторами. На платформі також є тести і відеолекції.

Львівський РЦОЯО. На ресурсі можна безкінечно тренуватися виконувати тести з історії України в розрізі періодів, підперіодів, а також неодноразово проходити підсумкове тестування.

Ukrainer. На ресурсі можна помандрувати Україною, де вам покажуть країну з неба.

Книга-мандрівка. На ресурсі – український мультсеріал, створений на основі бестселера «Книга-мандрівка. Україна» про всесвітньовідомих українців та події.

KhanAcademy. На ресурсі – безкоштовні мікролекції з історії. Всі розділені на уроки з можливістю перегляду.

Спеціалізовані історичні ресурси

1. Історична правда. Адреса: <https://istpravda.com.ua>.
2. Україна Incognita. Адреса: <https://incognita.day.kiev.ua>.
3. Український інститут національної пам'яті.
Адреса: <https://uinp.gov.ua>.
4. Цент досліджень українського визвольного руху.
Адреса: <https://avr.org.ua>.

Ресурси про дистанційну освіту

1. Адреса: <https://osvitoria.media>
2. Адреса: <https://nus.org.ua>

Ресурси для створення ментальних мап

1. Адреса: <https://mindomo.com>
2. Адреса: <https://mindmeister.com>
3. Адреса: <https://coggle.it>

Ресурси для створення презентацій

1. Адреса: <https://canva.com>
2. Адреса: <https://prezi.com>
3. Адреса: <https://beautiful.ai>

Ресурси для створення текстів, завдань, пропонування інформації

1. Адреса: <https://classtime.com/uk>
2. Адреса: <https://kahoot.com>
3. Адреса: <https://quizlet.com>
4. Адреса: <https://learningapps.org>
5. Адреса: <https://study-smile.com>
6. Адреса: <https://naurok.com.ua>
7. Адреса: <https://miyklas.com.ua>

Ресурси для проведення онлайн-конференцій

1. Адреса: <https://zoom.us>
2. Адреса: <https://hangouts.google.com>
3. Адреса: <https://skype.com/uk>
4. Адреса: <https://webex.com>

Ресурси для організації взаємодії з учнями

1. Адреса: <https://classroom.google.com>

Триває вторгнення Росії в Україну. Збройні Сили України героїчно відбивають атаки ворога, а мільйони українців переховуються у бомбосховищах. Як говорити з дітьми про війну? Як відповідати на їх запитання? У цьому вам допоможе добірка матеріалів з інтернет-джерел:

Посібник «Діти та війна» (навчання технік зцілення)
URL: <https://cutt.ly/EFor4cc>.

Діти та війна: поради дорослим URL: <https://cutt.ly/vFotxa6>.

Долаємо паніку. Відкрита зустріч із психологинєю Світланою Ройз для вчителів та батьків URL: <https://cutt.ly/jFotBe1>.

Мультфільм ЮНІСЕФ Україна «Про мінну безпеку: лісовий скарб» URL: <https://cutt.ly/8Fot9Do>.

Поради батькам під час війни URL: <https://cutt.ly/HFoyqUJ>.

Посібник із захисту переміщених дітей в Україні та за її межами URL: <https://cutt.ly/HFoyo8l>.

Розмови про війну URL: <https://cutt.ly/BFoygEh>.

Фізична безпека під час війни URL: <https://cutt.ly/SFoyPVX>.

Як підтримати підлітка у кризовій ситуації URL: <https://cutt.ly/6FoyHjb>.

Як заспокоїти дітей під час війни. Зберігайте зображення з порадами URL: <https://cutt.ly/rFoyBzU>.

Як говорити з дітьми про війну URL: <https://cutt.ly/GFoy9zD>.

Як підліткам самостійно убезпечити себе під час воєнних дій URL: <https://osvita.ua/school/86266/>.

Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» (лист Міністерства освіти і науки України від 04.04.22 № 1/3872-22 Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій») URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86227/.

Під час освітнього процесу рекомендуємо вчителям на прикладах з історії України показувати та наголошувати учням, що українському народові з давніх часів притаманні високий рівень шляхетності, моральності, духовності, доблесті та звитяги, знання та бездоганне дотримання українських традицій і звичаїв. Вивчаючи історію України, рекомендуємо акцентувати увагу учнів на ідеї української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства й нації в цілому; патріотизмі діячів визвольного руху періоду Української революції; на значенні Акта злуки УНР та ЗУНР; боротьбі за волю України повстанців Холодного Яру, подвигу героїв Крут, діяльності Української Повстанської Армії, спротиву дисидентів тоталітарній системі тощо.

Історія України – це не тільки події, а й історичні постаті. На прикладах життя та діяльності українських князів, гетьманів, культурних і політичних діячів: Т. Шевченка, В. Винниченка, М. Міхновського, М. Грушевського, С. Петлюри, С. Бандери, М. Джемілева зосереджуйте увагу учнів на національній гідності українського народу, його прагненні мати власну державу.

Під час вивчення історії варто наголошувати учням на процесах українського національного відродження, наприклад, у модерну добу. Саме в цей період (XIX століття) закладається розуміння понять нація та народ. Історія України впливає на формування розуміння територіальної цілісності нашої країни – від Кримських гір до Карпатських, від Чернігівщини до Чорного та Азовського морів. Усе це і формує уявлення про минуле і сучасне української держави.

Унаслідок збройної агресії проти України, у 2014 році, Росія окупувала Кримський півострів. Насильницьке та протиправне відторгнення частини України та її незаконне включення до складу РФ не визнані більшістю країн і міжнародних організацій. Для нас, Крим – не тільки гарні краєвиди та смачна кухня, це спогади, сміх і сльози, боротьба та мрії. Це місце сили корінного народу – кримських татар [5].

До використання на уроках історії рекомендуємо матеріали:

Крим – це Україна URL: <https://crimea-is-ukraine.org/>.

Посібник «Нариси з історії Криму. Додаткові матеріали для вчителя історії (7 та 8 кл.)» / Цалик С.М., Мокрогуз О.П., Волошенюк О.В. / За редакцією Волошенюк О.В., Іванова В.Ф. – Київ: АУП, ЦВП, 2019. – 71 с. URL: <https://cutt.ly/iFopcZq>.

Історія Криму першої половини ХХ ст. Нариси. Навчальний посібник 10 клас. / Цалик С. М., Мокрогуз О. П., Волошенюк О. В. / За редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф., Євтушенко Р. І. – Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. – 66 с. URL: <https://cutt.ly/sFopTdU>.

Нариси з історії Криму у ХХ ст.: 1939-1990 рр.: додатковий матеріал для вчителів для 10 класу загальної середньої освіти. Навчально-методичний посібник / Цалик С. М., Мокрогуз О. П., Волошенюк О. В. / За редакцією Волошенюк О. В., Євтушенко Р. І. – Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2021. – 71 с. URL: <https://www.aup.com.ua/19786-2/>.

Історія Криму та кримськотатарського народу. Навчальний посібник. / Бекірова Г., Іванець А., Тищенко Ю., Громенко С., Аблаєв Б. – К.: «Кримська родина»; «Майстер Книг», 2020. – 200 с. з ілюстр. URL: <https://cutt.ly/oFopSz9>.

Рідний вкрадений Крим URL: <https://youtu.be/yZPzHzNcNcY>.

Ахтем Сеїтаблаєв та його рідний Крим URL: <https://youtu.be/hYSod5qzD2A>.

Окрім того, рекомендуємо до використання на уроках історії матеріали, підготовлені Українським інститутом національної пам'яті:

Українські перемоги: 14 історій успіху URL: <https://cutt.ly/6FokteO>.

Росія вбиває: українські діячі – жертви війни URL: <https://cutt.ly/yFogNe6> (дата звернення 06.04.2022).

Для використання в освітньому процесі також рекомендуємо матеріали, які розміщено на сайті «Освіторія» «Усе повторюється: 5 прикладів циклічності історії, які вражають» URL: <https://cutt.ly/jFvyoma>.

Пропонуємо також віртуальні подорожі великими та маленькими українськими містами героїв, якими ми пишаємось і які обов'язково відбудуємо після війни. Інформаційні матеріали підготовлені відділом суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України. Переглянути та завантажити інформаційні матеріали можна за покликаннями: <https://cutt.ly/JFoudPy>.

- Бородянка URL: <https://cutt.ly/JGutpLQ>.

- Буча URL: <https://cutt.ly/MFoulex>.

- Волноваха URL: <https://cutt.ly/sFoumik>.

- Гостомель URL: <https://cutt.ly/aGuyrHQ>.

- Ізюм URL: <https://cutt.ly/LFouUeZ>.

- Ірпінь URL: <https://cutt.ly/mFouS5m>.
- Маріуполь URL: <https://cutt.ly/IFoiuH>.
- Миколаїв URL: <https://cutt.ly/IJteosf>.
- Охтирка URL: <https://cutt.ly/3FoifUY>.
- Попасна URL: <https://cutt.ly/9JtwZM5>.
- Рубіжне URL: <https://cutt.ly/MJtwPlm>.
- Сєверодонецк URL: <https://cutt.ly/CJtwWkC>.
- Суми URL: <https://cutt.ly/WFoi3Qw>.
- Тростянець URL: <https://cutt.ly/8GutPe7>.
- Херсон URL: <https://cutt.ly/4Jteehs>.
- Чернігів URL: <https://cutt.ly/zGur19n>.

У 2022-2023 навчальному році відзначаються такі пам'ятні дати та ювілеї:

- 950 років із часу укладання Правди Ярославичів - зводу давньоруських законів (1072);
- 925 років із часу проведення Любецького з'їзду князів (1097);
- 450 років із часу створення реєстрового козацтва (1572);
- 140 років із часу заснування першого професійного українського театру; (1882);
- 100 років із часу заснування Лесем Курбасом театру "Березіль" (нині - Харківський державний академічний український драматичний театр ім. Т.Г. Шевченка) (1922);
- 80 років із часу створення Української Повстанської Армії (1942);
- 30 років із дня затвердження Верховною Радою України Державного Гімну України - національного гімну на музику Михайла Вербицького (15.01.1992);
- 30 років із дня затвердження Верховною Радою України Державного Прапора України - національного прапора, що складається з двох смуг: верхньої - синього кольору, нижньої - жовтого кольору (28.01.1992);
- 30 років із дня затвердження Верховною Радою України малого Державного Герба України - тризуба, який є знаком Княжої Держави Володимира Великого (19.02.1992);
- 30 років із дня заснування Національної академії педагогічних наук України (04.03.1992);
- 25 років із часу польоту у космос першого космонавта незалежної України Леоніда Каденюка (19.11-05.12.1997);
- 90-ті роковини Голодомору 1932-1933 років в Україні (День пам'яті - 25.11.2023);
- 75 років із часу прийняття Генеральною асамблеєю ООН Конвенції про геноцид (09.12.1948);
- 75 років із часу прийняття Генеральною асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини (10.12.1948) [4].

Список використаних джерел:

1. Історики і війна: переосмислення майбутнього. URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=2792516747560287&set=a.426278757517443> .
2. Мальований О. Сучасні інтерактивні інструменти для перевірки вивченого під час уроків всесвітньої історії у 9 класі // Історія в рідній школі №1 січень-лютий 2022. – С.19-24.

3. Навчальна програма (варіативна частина освітньої програми) «Міжнародне гуманітарне право» для учнів 10-11 класів ЗЗСО. URL: https://drive.google.com/file/d/15ksstQ9vIefaKHmC7Pes_cT7NGUXAqHl/view.

4. Пам'ятні дати та ювілеї на 2022 рік. URL: <https://www.uinp.gov.ua/dokumenty/normatyvna-baza-shchodo-pamyatnyh-dat-ta-yuvileyiv/pamyatni-daty-i-yuvileyi-na-2022-rik>.

5. Третьякова О. На допомогу вчителю історії в умовах воєнного стану URL: <http://www.soippo.edu.ua/index.php/4900-na-dopomogu-vchitelyu-istoriji-v-umovakh-voennogo-stanu-2>.

6. Як організувати викладання предметів в умовах війни URL: <https://osvita.ua/school/86146/>

РОЗВИТОК КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ПРЕДМЕТІВ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Оксана БОГДАНОВА,

методист науково-методичної лабораторії

природничо-математичних дисциплін комунального закладу

*«Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»*

На сучасному етапі історичного розвитку суспільства виникла нагальна потреба в підготовці професійно-компетентної молоді, яка духовно, інтелектуально та психологічно підготовлена до самостійного життя. Суспільному виробництву потрібні особистості, які вміють швидко адаптуватися до стрімких змін, здатні до самостійного вибору сфер діяльності та орієнтовані на успіх.

Саме посилення глобалізаційних процесів у світовій економіці, удосконалення технологій, збільшення конкуренції на ринку праці і спонукають підприємців спрямувати інвестиції в розвиток людських ресурсів. Визначальними вимогами, що диктує сучасний ринок праці є наявність у працівників навичок ефективної взаємодії у виконанні соціальних, виробничих й економічних завдань. Виконання цих вимог потребує розвитку особистісних якостей і творчих здібностей людини так як саме найбільш соціально адаптованими є люди, які володіють не сумою академічних знань, а сукупністю особистісних якостей. Зокрема, майбутній спеціаліст повинен володіти навичками вільного застосування новітніх технологій, уміннями здійснювати вибір, ефективно використовувати обмежені ресурси, ефективно налагоджувати взаємини, працювати в команді, вести перемовини, ухвалювати виважені рішення.

Зазначені зміни зумовили пошук нових освітніх концепцій, створили підґрунтя для вдосконалення технологій навчання. Відтепер освіта здебільшого орієнтується на створення таких технологій і способів впливу на особистість, які утворюють баланс між соціальними й індивідуальними потребами та запускають механізм саморозвитку (самовдосконалення, самоосвіти), готуючи особистість до реалізації власної індивідуальності у суспільстві.